

ОКУТУУЧУ ПРОГРАММАЛАРДЫ КОЛДОНУП КЫРГЫЗСТАНДЫН ТАРЫХЫН ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Азыркы билим берүү системасында тарых негизги орунду ээлеп турат, бул билимдин ушул тармагынын уникалдуулугун билдирет.

Азыркы тарых деген эмне? Анын кандай зарылдыгы бар? Мугалимдерге ушул сыяктуу суроолорду окуучулар беришет!

Жооптор окуучунун өнүгүү деңгээлинен жана билим алууга керектөөсүнө көз каранды болот. Азыркы учурда биздин табиятты таануубуз менен адам түшүнүгүнүн, психикасынын ортосундагы диспропорция көбүрөөк сезиле башталды.

Окуучуларды жетишерлик түрдө көп түрдүү тапшырмаларды аткарууга үйрөтүүгө болот, бирок биз аларга билимдин гана эмес, өз алдынча тапшырмаларды аткаруу менен катар алдыга жаңы милдеттерди коюуга мүмкүндүк берүүчү акыл ийкемдүүлүгүн бере алышыбыз керек.

Азыркы Кыргызстанда билим берүүнүн улуттук модели калыптанууда, бул педагогдордон окуучунун инсандык өнүгүүсүнө жаңы билим берүүнү түзүүнү талап кылат. Илимдеги “педагогикалык технология” түшүнүгү түрдүү чечилет (В.П.Беспалько б.).

Бүгүнкү күндө Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдовдун өнүктүрүүчү окутуу технологиясы, Ш.А.Амонашвилинин инсандык-гумандуулук технологиясы, М.Чонгоновдун схемалык жана белги моделдеринин негизинде окутуунун интенсивдирүү технологиясы, П.И.Третьякова, К.Вазинованын, М.М.Жанпеисованын модулдук окутуу технологиясы кеңири белгилүү [1,2,3,4].

Дүйнөнүн ар түрдүү өлкөлөрүндө өткөрүлүүчү изилөөнүн дүйнөлүк тажрыйбасын үйрөнүүдө окутуунун технологиясы бир учурда окумуштуу-технологдор иштеп чыккан, белгилүү эрежелерди жана ыкмаларды так аткаруучу “индустриалдык” версия, башка жагынан концептуалдык негизге, окуучулардын тарых боюнча даярдык сапатынын диагностикасынын системасына ээ болгон белгилүү компоненттерди сунуш кылуучу конструкцияланын “жумшак” варианты.

Педагогикалык технологиянын компоненттери:

- концептуалдык негиз,
- методологиялык мамиле,
- окутуу мазмунун түзүү принциптери,
- окутуу методикасынын өзгөчөлүктөрү,
- окуучулардын тарых боюнча даярдык сапатынын диагностикасынын системасы.

Кыргыз Республикасынын “Билим тууралуу” законунда окутуунун формасын, методун, технологиясын тандоодогу варианттуулук принциби бекитилген, бул билим берүү мекемелериндеги педагогдорго, мугалимдерге оптималдуу вариант тандоого, педагогикалык процессти каалаган моделде түзүүгө жол берет.

Маалыматтуулук шартында азыркы адамдын калыптанышында тарых боюнча даярдыктын мааниси тарыхый билимдин жалпы максаттарын аныктайт:

- Окуучунун интеллектуалдык өнүгүүсү.
- Коомдо толук коомдуу жашоо үчүн керектүү жана тарыхый ишмердүүлүк үчүн мүнөздүү болгон ой жүгүртүү сапаттарынын калыптанышы.
- Билимди улантуу үчүн, окшош дисциплиналарды үйрөнүү үчүн, практикалык ишмердүүлүктө колдонууга зарыл конкреттүү тарыхый билимдерге ээ болуу.
- Кыргызстандын тарыхын окутуу процессинде инсанды тарбиялоо.
- Азыркы коомдо жана цивилизациянын өнүгүшүнө тарыхтын маанилүүлүгүн жалпы адамзаттын маданиятынын бөлүгү катары калыптандыруу.

Мектептин билим берүүчүлүк ар бир баскычында берилген максаттарды ишке ашыруу окуучулардын кызыгуусун багыттоодон көз карандылыкта дифференцирленет. Бул өз кезегинде тарыхты окутуу системасын өзгөртүүгө, маалымат чөйрөдө аны жаңы педагогикалык-психологиялык көз карашка ылайык жаңылоого мүмкүндүк берет.

Мындан технологиянын негизги концептуалдык идеялары келип чыгат:

- өздүк тарыхый билим;

- өздүк тарыхый билим (тарыхты атайын тил катары өздөштүрүү);
- тарыхтын жардамы менен билим берүү(окуучулардын интеллектуалдык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү);
- тарыхты окутуу процессинде окуучулардын маалыматтык маданиятын калыптандыруу;
- окуучулардын инсандык өнүгүүсү.

Изилдөөнүн методикалык негизин тануу процессинин өнүктүрүүчү окутуунун модулдук теориясы боюнча эмгектер, инсандын индивидуалдык сапатын өнүктүрүүнүн булагы катары ишмердүүлүктүн негизги ролунун философиялык концепциясы боюнча эмгектер түздү.

Окутуунун технологиясынын иштелип чыккан принциптеринин негизинде ‘Seonext’ программасын камсыздоону колдонууда, мугалимге тарых курсун окутуу программасы зарыл. Берилген этапта программа мектептеги билим берүү үчүн бирдей белгилүү рамкада түзүлөт, бул анын индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн эске алып, мугалимге ишке ашырууга чыгармачыл мүмкүндүк берүүчү жыйынтыкты көздөйт.

1. Курстун мазмунун түзүү логикасында. Курс тематикалык принцип боюнча түзүлгөн. “Теория-практика-теория” мамилеси “гипотеза” чыгаруу түрүндө ишке ашат. Өнүгүүдөгү жылыш тарыхтагы иш-аракет жолдору жана түшүнүктөр системасын өздөштүрүүнүн мониторинги аркылуу эске алынат. Ар бир кийинки тема иш-аракет жолдорунун өнүгүүсүн жана индивидуалдык өнүгүү максатын камтыйт.

2. Өспүрүм курактын психологиялык өзгөчөлүктүн жана предметтин өзгөчөлүктөрүн эске алуу. Мектептен бир дагы предмет инсандын өнүгүүсүндө тарых предметинин мүмкүнчүлүгү менен атаандаша албайт. Окуучулардын чыгармачыл жөндөмү жана ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү боюнча максаттуу иш жүргүзүүчү предмет болуп саналат.

Жогорку класстардын ой жүгүртүүсүнө чындык менен мүмкүнчүлүктүн ортосундагы байланышты издөө мүнөздүү. Жогорку класстардын ой жүгүртүүсүнүн маанилүү касиеттери болуп, проблеманы чечүүнү издөөдө бардык комбинацияны эске алуу жөндөмү эсептелет.

Окутуудагы жаңы технологиялар.

Методикалык мамилелер:

- Системалуу,
- Орточо ориентирлүүдөн жогору,
- Культурологиялык,
- Компетенттүү,
- Инсандык ишмердүүлүк.

Методикалык мамиледе өнүктүрүүчү, модулдук, проблемалуу окутуунун принциптери ишке ашат (мазмундун бүтүндүгү жана системалуулугу кыйынчылыктын жогору деңгээлинде окутуу, теориялык билимдин негизги ролу, тез темп менен материалды үйрөнүү, өнүгүүнүн окуу процессин аңдап билүүсү, эмоционалдык жана аймактык чөйрөнү киргизүү, вариативдүүлүк жана жеке мамиле.)

Берилген мамиле баланын индивидуалдык өзгөчөлүгүн, компьютерди таанууга, маалыматтуу коомдо жашоого умтулуусун эске алууга мүмкүндүк берет.

Окуучулардын индивидуалдык өнүгүүсү үчүн шарт түзүүчү тарых сабагын курууга аларды изилдөөчү, таанып-билүүчү ишмердүүлүккө киргизүүдө активдүү изилдөөчү топтук иш жана компьютер менен индивидуалдуу иштөө колдонулат.

3. Окутуунун мазмунун түзүү принциптери.

- 1) илимийлүүлүк,
- 2) модулдук структура,
- 3) кабыл алуучулук,
- 4) варианттуулук,
- 5) маданияттуулук,
- 6) илимдин өнүгүүсүнүн азыркы тенденцияларына жана маалыматтуу коомго адекваттуулук,
- 7) окуу материалын колдонмо жана практикалык мүнөзү,
- 8) предмет аралык интеграция.

Кыргызстан тарыхы боюнча 10-класста өтүлгөн материалды системалоо. Ар бир педагогикалык технология өзүнүн негизинде кайра өндүрүүчү окутуучу циклдын идеясын камтыйт. Анын мазмунуна төмөнкүлөр кирет: Окутуунун максаттарынын жалпы коюлушу. Максаттын жалпы айтылышынан аны конкреттештирүүгө өтүү, гипотезаны чыгаруу, проблеманы түзүү, окуучулардын билим деңгээлин алдын-ала баалоо, окуу процедурасынын жыйындысы натыйжаны баалоо.

Ушундан улам, окуу процесси модулдук жана маалыматтык мүнөзгө ээ, обочолонгон блоктордон түзүлүп, жалпы структурага, бирок түрдүү мазмунга ээ.

Ошентип, технологиянын берилген вариантын түзүүдө биз модулдук жана проблемалык окутуунун технологиясын колдонобуз.

Берилген моделди биз репродуктивдүү жана изденүүчүлүк окутууну жана инсандын таанып-билүү процесстерин, эске тутуу, ой жүгүртүү, кабыл алуу, элестетүү, практика, компьютерди билүү, логикасы, речи, сабырдуулугунун калыптануусун өнүктүрүүгө жол берүүчү окутуунун технологиясынын жакшыртылган варианты катары карайбыз. Биздин көз карашыбызча, технология инсанга багыттап окутуунун элементтерин камтыйт.

Психолог С.Л. Рубенштейндин ою боюнча, "...инсанга багыттап окутуунун негизги максаты болуп интеллектуалдык жөндөмдүн өнүгүүсү эсептелет" [4]. Окуучулардын алдына төмөнкү милдеттер коюлат:

1. Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жолдоруна ээ болуу.
2. Индивидуалдык жөндөмдүүлүктүн өнүгүүсү.
3. Ой жүгүртүү жолдорунун өнүгүшү.

Окутуунун берилген технологиясында илимий-билим окуучулардын акыл ишмердүүлүгүн уюштуруунун каражаты, ал эми мугалим анын уюштуруучусу болуп саналат. Мындан мугалимдин жана окуучунун функциясы окуу процессинде өзгөртүү зарылдыгы келип чыгат.

Мугалим билимди алып жүрүүчү жана транслятору катары гана эмес окуу процессинде субъекттердин биргелешкен ишмердүүлүгүн уюштуруучу катары кызмат кылат.

- окуучунун мугалимге жана билимге мамилесин,
- мугалимдин окуучуга жана предметке мамилесин,
- мугалимдин жана окуучунун керектөөсүнө карата окуу материалы.

Окутуунун технологиясынын иштетилип чыккан варианты лицейде эксперименталдык апробация өтүүдө 10-класстан алынган натыйжалар, берилген технология окутуунун сапатын жогорулатууга мүмкүндүк берерин, инсандын коопсуздукка, сыйлоого, өзүн актуалдаштырууга муктаждыктарын камсыз кылат. Бул эске тутуу, ой жүгүртүү жана функционалдык сабаттуулугун өнүктүрө тургандыгын көрсөттү. Билим берүү процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатуу максатында жаңы билим берүү парадигмасына багытталып, биз бир катар өзгөчөлүктөрү бар окутуу технологиясынын вариантын иштеп чыгабыз.

Теманы үйрөнүү этаптары.

1. Терминологиялык блок.

Бул этапта үйрөнүлгөндүн негизинде жаңы түшүнүктөрдү киргизүүнүн теориялык негизин калыптандыруу ишке ашат. Үлгү боюнча үйрөтүүчү тапшырмаларда терминологиялык матрица пайда болот.

2. Жаңы билимди киргизүү.

Проблемалык методдун негизинде ишке ашат.

Окутуучу программанын тарыхый мүмкүнчүлүктөрүн колдонуп окуучулардын эвристикалык ишмердүүлүгүн активдештүүрүгө мүмкүнчүлүк берет.

Гипотезанын айтылышын тактагандан кийин, аны далилдөө талап кылынат, бул жаңы түшүнүктөрдү жана бекемдөөлөрдүн мүнөздөмөсүн аныктоочу көнүгүүлөр менен жыйынтыкталат.

3. Теорияны практикада колдонуу.

Даяр чиймедеги тапшырмалар системасы.

Окуучу белгилүү тарыхый окуяны билет, тапшырманы аткарууда аны колдонуу талап кылынат. Окутуучу программанын даяр тапшырмаларды, окуучулардын мурда өздөштүрүлгөн материал менен жаңы билимди бирге колдонууга мүмкүндүк берет.

4. Теорияны чыгармачыл колдонуу

Окуучунун эвристикалык жана изилдөөчүлүк жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү максатында колдонулат.

Бул этапта сабак аралык мүнөздөгү тапшырмаларды аткаруу процессинде долборлоо методун жемиштүү колдонуу мүмкүн.

5. Тарыхты окутуу сапатынын диагностикасы.

Тарыхты окутуу сапатынын диагностикасы рейтингдик баалоону колдонууга негизделген.

1. Тарых боюнча элементардык сабаттуулук.

Тарых боюнча элементардык сабаттуулук башкача айтканда, анын таанып-билүү жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүү деңгээли билимди талап кылуунун минималдуу деңгээли менен

түшүнүк деңгээлинин чегинде жайгашкан.

2. Тарых боюнча функционалдык сабаттуулук.

Тарых боюнча функционалдык сабаттуулук түрдүү тапшырмаларды аткаруудагы теорияны колдонуу жөндөмдүүлүктөрүнөн түзүлөт, “колдонуу” жана “анализ” деңгээлинин чегинде жайгашкан.

Эки түрдүү милдет коюлат:

- Теореманы айкын түрдө колдонуу (50 баллга чейин).
- Теореманы айкын эмес түрдө колдонуу (20 баллга чейин).

Чыгармачыл өнүгүү окуучулардын изилдөөчүлүк жана стандарттык эмес тапшырмаларды аткаруу процессинде бааланат (15 баллга чейин).

Рейтингдик баалардын 5 баллдык системага өтүшү төмөнкүдөй ишке ашат.

60 б - “2”

61-64 б - “3”

65-84 б - “4”

85-100 б - “5”

Таблица 1

Лицей _____ Класс _____ Сабак _____
_____ Мугалим _____

Күнү “_____” _____

Окуучунун фамилиясы	Элементардык	Функционалдык
Чыгармачыл	Тарых боюнча	Тарых боюнча
өнүгүү	сабаттуулук	сабаттуулук

(синтез билимди баалоо) (түшүнүктүн мааниси) (анализди колдонуу)

Колдонуу: Биринчи графада окуучунун фамилиясы, аты жазылат. Андан ары окуучуну таанып-билүү жөндөмдүүлүктөрүнүн деңгээли жылдызча менен белгиленет. 1,2-деңгээлдеги тапшырманы “колдонуу” жана “.....” аткарган окуучу. Изилдөөнү өткөрүүдө диагностиканы окуу жылынын башында жана аягында 3 жыл бою өткөрүүгө болот.

Бул ар бир окуучунун гана эмес, бүт класстын окуучуларынын таанып - билүү жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүү динамикасын аныктоого мүмкүндүк берет.

Окуучунун өнүгүүсүн жана алдыңкы билим берүүнү камсыз кылуучу окуу процессин өнүктүрүүгө жетишүү мүмкүнчүлүгү анын жалпы максаты.

Мындай максаттарды белгиленген убакытта ишке ашыруу убакыттын ар бир бирдигинде окуу процессинин натыйжалуулугун максаттуу жогорулатуу жолдору аркылуу б.а., маалыматтуулугу аркылуу мүмкүн болот.

Окутуунун маалыматтуулук тармагындагы изилдөөлөр.

Чектелген мүнөзгө ээ жана көп учурда анын айрым аспектерин гана камтыйт.

Окутуу программаларын колдонуу жана системалуу үйрөнүү анын маанилүүлүгүн ачууга мүмкүндүк берет, окутуунун коюлган максаттарына, мотивацияга, өз алдынчалыкка, чыгармачылдыкка, билгичтикке көндүмдөргө жетүүнүн натыйжасын алууга мүмкүндүк берет.

Адабияттар

1. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1986, 239 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогических технологий: -М., Педагогика, 1989.
3. Эльконин Д.В. Детская психология. –М.: Учпедгиз, 1960, 328 с.
4. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии., -М., 1959, 704 с.